

„DIALOG WŁADZY” NA NOWOCZESNEJ UKRAINIE DOBY KRYZYSU POLITYCZNEGO: DYSONANS, KAKOFONIA, POŁĄCZENIE?

WSTĘP

„**D**ialog władzy” na Ukrainie w warunkach kryzysu politycznego rozpatrywano na takich poziomach:

- władza – władza (pomiędzy różnymi gałęziami władzy państwowej);
- władza – samorząd lokalny (pomiędzy władzą państwową a władzą lokalną);
- władza – społeczeństwo (pomiędzy władzą państwową oraz obywatelami, a organizacjami niepaństwowymi).

Zwracamy uwagę przede wszystkim na demokratyczny dialog epoki Pomarańczowej Rewolucji i „trudny dialog” 2005-2010 r. w warunkach komplikacji, napięcia stosunków pomiędzy różnymi gałęziami władzy państwowej, z jednej strony, również pomiędzy władzą państwową oraz władzą lokalną, z drugiej strony.

I — 1990-1994 r. — dialog w warunkach założenia zasad i stosunków na wszystkich poziomach nowych władz;

II — 1994-1996 r. — dialog w warunkach ukonstytuowania stosunków pomiędzy różnymi gałęziami władzy państwowej, samorządu i społeczeństwa;

III — 1996-2004 r. — dialog podczas wzmocnienia „sterowanej demokracji” ze strony władzy autorytarnej Leonida Kuczmy;

IV — 2004-2005 r. — demokratyczny dialog epoki Pomarańczowej Rewolucji;

V — od 2005 r. — „trudny dialog” po Pomarańczowej Rewolucji.

1990-1994 R. — DIALOG W WARUNKACH ZAŁOŻENIA ZASAD I STOSUNKÓW NA WSZYSTKICH POZIOMACH NOWYCH WŁADZ

Koniec lat 80.-początek lat 90. ubiegłego wieku w życiu politycznym Ukrainy odznacza się: po pierwsze liberalizacją radzieckiego systemu totalitarnego; a po drugie pogłębieniem jego kryzysu. Katalizatorami procesu odrodzenia narodu ukraińskiego oraz jego

państwowości były społeczno-polityczne organizacje, towarzystwa, kluby — Ukraiński Helsiński Związek, Związek Niepodległej Młodzieży Ukraińskiej itd. Najbardziej widoczne miejsce niewątpliwie zajął tutaj Narodowy Ruch Ukrainy, który został zorganizowany w 1989 r. Właśnie w tym czasie rozpoczął się proces kształtowania demokratycznych partii politycznych, a w Radzie Najwyższej została utworzona opozycja w postaci Rady Narodowej na czele z I. Juchnowskim, do której weszło 125 deputowanych (posłów).

W tych warunkach Rada Najwyższa 16 lipca 1990 r. uchwaliła bardzo ważny dokument — Deklarację o suwerenności Ukrainy (Декларація про державний суверенітет України, 1990). Proklamowano w niej prawo ukraińskiego narodu do samostanowienia oraz budowania niepodległego państwa ukraińskiego. Zasadami równouprawnienia, wzajemnego szacunku oraz nieingerencji w wewnętrzne sprawy ukraińskie powinien kierować się rząd Ukrainy podczas zawierania międzynarodowych porozumień, w tym nowego traktatu sojuszniczego, który został opracowany w Moskwie pod kierownictwem Prezydenta Związku Radzieckiego M. Gorbaczowa. Jednak stworzenie Państwowego Komitetu Stanu Nadzwyczajnego oraz pucz 19-21. sierpnia 1991 r. w Moskwie doprowadziły do faktycznej klęski nadziei na zawarcie Umowy Sojuszniczej.

24 sierpnia 1991 r. Nadzwyczajna sesja Rady Najwyższej uchwaliła Akt proklamowania niepodległości Ukrainy (Акт проголошення незалежності України, 1991). Zostały ogłoszone niepodległość i utworzenie samodzielnego państwa ukraińskiego — Ukrainy. Nad gmachem Rady Najwyższej została podniesiona niebiesko-żółta flaga narodowa. Legitymizację temu dokumentowi nadało powszechne ukraińskie referendum z 1 grudnia 1991 r. — w tym czasie odbyły się wybory pierwszego Prezydenta Ukrainy. Prezydentem został wybrany Przewodniczący Rady Najwyższej Leonid Krawczuk. Oprócz tego, na pierwszym etapie powstawania naszego państwa duże znaczenie polityczne miało przyjęcie Ustawy o gospodarczej suwerenności, utworzenie przez Radę Najwyższą, 24 października 1990 r., Komisji ds. opracowania nowej Konstytucji Ukrainy na czele z L. Krawczukiem oraz aprobatę jej koncepcji w połowie czerwca następnego roku.

Niepodległość Ukrainy została wzmocniona w grudniu 1991 r. najpierw przez podpisanie Umowy w Puszczy Białowieskiej między kierownictwem Białorusi, Rosji i Ukrainy o zawieszeniu istnienia Związku Radzieckiego, a następnie postanowienie w Alma-Atie o unieważnieniu Umowy Sojuszniczej 1922 r. oraz powołanie Wspólnoty Państw Niepodległych (WPN), jako międzynarodowego zrzeszenia państw równoprawnych (Матвіченко

B.M., 1997; Рудич Ф.М., 1998). Ukraina została uznana przez światowe organizacje, co sprzyjało rozwojowi procesów budowania nowej państwowości.

Państwowa niepodległość Ukrainy szybko zaczęła napelniać się realną treścią (Україна: утвердження незалежної держави, 2001). Została przyjęta demokratyczna Ustawa o obywatelstwie i zatwierdzona państwowa flaga, mały herb i hymn Ukrainy. Stworzono własne wojsko, służbę bezpieczeństwa, Gwardię Narodową, wojska ochrony granicy. W szybkim tempie przebiegały procesy kształtowania mechanizmów rynkowych oraz prywatyzacja. Pojawiały się nowe partie polityczne, wśród których nastąpiło rozdzielanie na lewicę — Socjalistyczna Partia Ukrainy, Komunistyczna Partia Ukrainy, Chłopska Partia Ukrainy; prawicę — Narodowy Ruch Ukrainy, Ukraińska Partia Republikańska, Kongres Ukraińskich Nacjonalistów, Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ukrainy oraz na centrowców — Partia Demokratycznego Odrodzenia, Liberalna Partia Ukrainy, Socjal-Demokratyczna Partia Ukrainy, Zjednoczona Socjal-Demokratyczna Partia Ukrainy.

Rozwijał się proces konstytucyjny i do Konstytucji byłej URSS zostały wniesione zmiany, które w sposób istotny zmieniły strukturę organów władzy państwowej oraz stosunki między nimi (Україна: утвердження незалежної держави, 2001, 178-179).

1994-1996 r. — DIALOG W WARUNKACH UKONSTYTUOWANIA STOSUNKÓW POMIĘDZY RÓŻNYMI GAŁĘZIAMI WŁADZY PAŃSTWOWEJ, SAMORZĄDU I SPOŁECZEŃSTWA

Mimo nie zakończenia procesu konstytucyjnego trwały nieodwracalne, ale w znacznym stopniu sprzeczne, przemiany rynkowe. Gwałtownie spadało tempo produkcji, obniżył się produkt narodowy brutto, niebywale wzrosła inflacja, następowało zubożenie narodu. W tym czasie władza państwowa hamowała rozwój i obniżała efektywność reform rynkowych. Te zjawiska otrzymały nazwę „szoku bez terapii”. Właśnie skomplikowana sytuacja wewnętrzno-polityczna doprowadziła do klęski L. Krawczuka oraz zwycięstwa L. Kuczmy podczas przedterminowych wyborów prezydenckich latem 1994 r. Przewodniczącym Rady Najwyższej został wybrany lider socjalistów O. Moroz. Pod przewodnictwem nowego kierownictwa państwa została sformowana nowa Komisja Konstytucyjna i w listopadzie 1994 r. wznowiono proces konstytucyjny.

Jednak sprzeczności, które powstały między różnymi gałęziami władzy z powodu kształtu Konstytucji Ukrainy oraz walki o władzę, doprowadziły do kryzysu konstytucyj-

nego. Został on zażegnany dzięki podpisaniu 8 czerwca 1995 r. Umowy Konstytucyjnej między Radą Najwyższą a Prezydentem Ukrainy: „O podstawowych środkach organizacji oraz funkcjonowania władzy państwowej i samorządu lokalnego na Ukrainie na okres do przyjęcia nowej Konstytucji Ukrainy” (Конституційний договір, 1995).

Na arenie międzynarodowej Ukraina starała się o wzmocnienie swojego stanowiska jako państwa bez broni jądrowej i nie należącego do żadnego bloku. Duże znaczenie dla końcowego wyboru głównego kursu polityki zagranicznej miał rozwój stosunków z państwami Zachodu oraz z organizacjami międzynarodowymi. W związku z tym w 1994 r. Ukraina przystąpiła do Programu współpracy z NATO „Partnerstwo dla pokoju”, a w końcu 1995 r. stała się członkiem Rady Europy (Івченко О., 1997; Васильєва-Чекаленко Л.Д., 1998).

Przyjęcie 28 czerwca 1996 r. Konstytucji państwa (Конституція України, 1996) pozytywnie odbiło się na jego wewnętrzno-politycznych procesach i sprzyjało umocnieniu pozycji międzynarodowej Ukrainy. Zmniejszyło się tempo spadku gospodarczego, obniżyła się inflacja, czemu pomogło wprowadzenie nowej narodowej jednostki pieniężnej — hrywny. Bardzo duże znaczenia dla polepszenia obrazu Ukrainy miało uregulowanie szeregu sprzeczności ze swymi sąsiadami oraz podpisanie umów międzynarodowych — 26 maja 1997 r. z Rosyjską Federacją oraz 3 czerwca 1997 r. z Rumunią, a także umowy o porozumieniu między Prezydentami Polski i Ukrainy z 1998 r. Wzmacniając zachodni kierunek Ukraina, w ramach madryckiego szczytu (1997 r.) członków NATO, zawarła nowe porozumienie z tą wojskową i polityczną organizacją o szczególnym partnerstwie. W tym samym czasie nasze państwo rozszerzało swój udział w konstruktywnym dialogu w ramach WPN, a także stało się formalnym liderem stowarzyszenia GUUAM (Gruzja, Ukraina, Uzbekistan, Azerbejdżan, Mołdawia).

Została przyjęta nowa Ustawa o wyborach posłów wszystkich poziomów. Na podstawie tej Ustawy przeprowadzono wybory 29 marca 1998 r. i został sformowany nowy korpus deputowanych Ukrainy (Україна: утвердження незалежної держави, 2001, 191-192).

1996-2004 R. — DIALOG PODCZAS WZMOCNIENIA „STEROWANEJ DEMOKRACJI” ZE STRONY WŁADZY AUTORYTARNEJ LEONIDA KUCZMY

Na okres ten przypadają najważniejsze transformacje rynkowe, modernizacja ustawodawstwa państwowego i wzmocnienie aktywności państwa na arenie międzynarodowej (Украина и Россия в новом геополитическом пространстве, 1995; Гельман В.Я., 2007). Jednocześnie w tym samym czasie wystąpiły poważne zaburzenia polityczne związane z: Referendum Wszechukraińskim z 16 kwietnia 2000 r. o wprowadzeniu zmian do Konstytucji Ukrainy; wyborami prezydenta państwa jesienią 1999 r. (po drugiej turze głosowania zwycięzcą został L. Kuczma) i jesienią 2004 r. (dla wyłonienia zwycięzcy — został nim lider opozycji Wiktor Juszczenko — niezbędne były trzy tury wyborów, decyzja Sądu Wyższego, a w końcu Pomarańczowa Rewolucja z przełomu 2004 i 2005 r.); zabójstwem dziennikarza G. Gongadze; i z tak zwanym „skandalem kasetowym”, i „skandalem serwerowym”.

Skomplikowana sytuacja polityczna w drugiej połowie 2000 i 2001 r. oraz w latach 2003-2004, bez względu na ówczesny rozwój gospodarczy, spowodowała zmianę rządu, zaostrzenie konfliktów w społeczeństwie ukraińskim i parlamencie. Wszystko to doprowadziło do zburzeń społecznych, lepiej znanych jako „Pomarańczowa Rewolucja”.

Problemy i trudności z przystąpieniem Ukrainy do ogólnoeuropejskich procesów integracyjnych, niespójna pozycja państwa na arenie międzynarodowej zostały uwarunkowane kilkoma przyczynami (Троян С.С., 2005, 64-65):

- brakiem jednoznacznie określonego kierunku strategicznego w polityce zagranicznej, która niekiedy dosłownie „tańczyła” między kursem zachodnim a rosyjskim;
- skomplikowaną sytuacją społeczno-polityczną, która doprowadziła do konfrontacji w ukraińskim społeczeństwie oraz dymisji, najpierw reformatorskiego rządu W. Juszczenki, a potem gabinetu A. Kinacha; nowy rząd na czele z W. Janukowyczem kontynuował pozytywne kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego, ale tylko w przyszłości, przy zachowaniu obecnych wysokich wskaźników, można będzie otrzymać realne rezultaty;
- niewystarczająco przejrzystą polityką państwową jako najważniejszym czynnikiem demokratyzacji społeczeństwa;

- sprzecznymi procesami w realizacji ważnej składowej transformacji systemowej, a mianowicie prywatyzacji, której w latach 2000-2004 towarzyszyły stałe konflikty między różnymi gałęziami władzy z szerokim wykorzystaniem technologii „czarnego” PR-u;
- brakiem konsekwentnych działań ze strony rządu skierowanych na przyspieszenie przystąpienia państwa do Światowej Organizacji Handlu;
- niezadowalającym dostosowaniem ustawodawstwa ukraińskiego do norm europejskich, co stwarza napięcia w stosunkach naszego państwa z ogólnoeuropejskimi strukturami, w szczególności z Radą Europy;
- utratą ważnych argumentów mogących mieć wpływ na politykę zagraniczną, na przykład zamknięcie elektrowni czarnobylskiej;
- niejednoznaczną oceną przez różne siły polityczne reformy konstytucyjnej oraz jej możliwe skutki, a także ingerencja w ten proces obserwatorów z Rady Europy.

Powyższe zjawiska, wraz z wprowadzeniem wizowego reżymu przez sąsiadów Ukrainy na jej zachodnich granicach, mogą nie tylko poważnie skomplikować perspektywę integracji z ogólnoeuropejską przestrzenią ekonomiczną oraz polityczną, ale i grożą zepchnięciem naszego państwa do „szarej strefy” Europy Środkowo-Wschodniej.

2004-2005 r. — DEMOKRATYCZNY DIALOG EPOKI POMARAŃCZOWEJ REWOLUCJI

Przezwycięzenie wskazanych powyżej negatywnych wewnętrznych i zewnętrznych problemów politycznych państwa Ukraińskiego, transformacje w gospodarkę rynkową, stabilizacja polityczna, gospodarcza i społeczna — były jednymi z głównych zadań nowego etapu ewolucji nowoczesnego systemu państwowego, a w jego ramach przeprowadzenia dialogu władz (Лапкин В.В., Пантин В.И., 2007). Trwał on od początku Pomarańczowej Rewolucji, czyli od 22 listopada 2004 roku do zakończenia w styczniu 2005 roku, w okresie prawie trzy miesięcznego maratonu prezydenckiego.

Na okres ten przypadły trzecie wybory prezydenckie. Pierwszą turę z 31 października 2004 r., różnicą 0,55%, zwyciężył kandydat opozycyjny W. Juszczenko. 21 listopada 2004 r. odbyła się druga tura, w rezultacie której zwyciężył były premier W. Janukowycz, jednak z powodu problemów proceduralnych przeprowadzono jeszcze jedno głosowanie w tej turze 26 grudnia 2004 r. Wybory te okazały się najbardziej skomplikowane (początkowo startowało 26 kandydatów), dramatyczne (trzeba było głosować trzy razy, Sąd Wyż-

szy Ukrainy dwa razy powinien był zdecydować o rezultatach głosowania) i „brudne” (z powodu stosowania pewnych technik politycznych oraz skali zafalszowania). 8 grudnia roku 2004 Rada Wyższa przyjęła Uchwałę o reformie politycznej na Ukrainie. 10 stycznia 2005 roku zmieniona CKW z nowym kierownikiem W. Dawydowiczem na czele ogłosiła prezydentem Ukrainy W. Juszczenkę, na którego oddało swoje głosy 51,99% wyborców (Wiktor Wiktor, 2005).

2005-2009 R. — „TRUDNY DIALOG”

Ów dialog prowadzono w warunkach komplikacji, napięcia stosunków pomiędzy różnymi gałęziami władzy państwowej z jednej strony, a władzą państwową i władzą lokalną z drugiej strony:

- 23 stycznia 2005 r. — inauguracja prezydentury Wiktora Juszczenki;
- 4 lutego 2005 r. — sformowanie „pomarańczowego” rządu na czele z Julią Tymoszenko (Wilczak, 2005);
- 26 marca 2006 r. — wybory parlamentarne na Ukrainie (Partia Regionów Ukrainy — 32%; Zjednoczony „Blok Julii Tymoszenko” — 22%; Blok partyjny „Nasza Ukraina” — 14%; Socjalistyczna Partia Ukrainy — 7%; Komunistyczna Partia Ukrainy — 3,65%);
- sierpień 2006 r. — sformowanie rządu większościowego z Wiktorem Janukowyczem na czele;
- od sierpnia 2006 r. — konflikt pomiędzy premierem rządu a Prezydentem o pełnomocnictwa;
- 2005-2007 r. — kontrowersje wokół przystąpienia Ukrainy do Światowej Organizacji Handlu, skomplikowana sytuacja w stosunkach Ukraina-Rosja, Ukraina-NATO, Ukraina-Unia Europejska;
- 2007-2009 r. — dalsza komplikacja sytuacji politycznej i gospodarczej na Ukrainie w warunkach zaostrzającego się konfliktu władz.

Należy podkreślić, że na początkowym etapie Ukraina pragnęła stworzyć społeczno-polityczne instytucje zgodne z wzorcem europejskim. Rada Najwyższa Ukrainy upodobniła się do profesjonalnego parlamentu, wprowadzono instytucję prezydenta, zmieniono status rządu, przyjęto koncepcję władzy sądowniczej. Jednakże brak konsekwencji w formowaniu struktur politycznych doprowadził do konfliktu na różnych poziomach

władzy i w konsekwencji do kryzysu władzy. Zamanifestowało się to w: nieskuteczności wszystkich struktur władzy; niejednorodnym rozwoju różnych ich struktur; konflikcie organów samorządu lokalnego z organami centralnymi; zaniku autorytetu władzy w społeczeństwie.

Stan kryzysowy na Ukrainie w znacznym stopniu tłumaczy się brakiem profesjonalnych, autorytatywnych liderów politycznych. Większość polityków ukraińskich zrobiła karierę na „demontażu” Związku Radzieckiego, zwalczaniu systemu totalitarnego, walce o niepodległość. Nie posiadali oni natomiast dobrego przygotowania do rządzenia, nie umieli myśleć i działać konstruktywnie, dbali tylko o własne interesy. Nie stworzono mechanizmu zapewniającego równowagę pomiędzy różnymi poziomami władzy, którego ważnym elementem byłoby przestrzeganie konstytucji ukraińskiej. Zabrakło także zasad i reguł, na których można by budować demokratyczne relacje pomiędzy władzą centralną i lokalną.

Ukraina jest suwerennym, niezależnym, demokratycznym i opartym na prawie państwem. Gwarantem suwerenności jak i źródłem władzy jest naród, który ją ustanawia bezpośrednio i poprzez organy samorządu lokalnego. Te założenia konstytucyjne określają polityczną tożsamość Ukrainy i nadają sens wszystkim procesom politycznym, które dokonują się na przejściowym etapie rozwoju (Трансформація політичної системи, 2007).

Podstawowym problemem jest to, czy istnieje realne zabezpieczenie dla podstaw demokracji. W myśl koncepcją A. Lincolna, mówi się o władzy społeczeństwa, która jest realizowaną za pomocą tego społeczeństwa i w jego interesie. Legitymizacja władzy pochodzi od społeczeństwa, które poprzez wybory ujawnia swą wolę strukturalom władzy.

KONKLUZJA

1) Dialog władz we współczesnej Ukrainie trwa od czasu stworzenia niepodległego państwa. 2) Sytuacja i przebieg dialogu politycznego związane są ze zróżnicowaniem i dialogiem kulturowym (pomiędzy kulturą postradziecką, nomenklaturową, kulturą prorosyjską a narodową kulturą ukraińską). 3) Siłę przewodnią na wszystkich etapach i poziomach dialogu pomiędzy różnymi gałęziami władzy państwowej, samorządu i społeczeństwa stanowiła władza państwowa. 4) Wyjątkowo tylko w okresie Pomarańczowej Rewolucji w roli przewodniej siły dialogu wystąpiło społeczeństwo obywatelskie. 5)

Duży wpływ na wszystkich poziomach i rodzajach dialogu miały elit biznesowe i grup oligarchiczne, które uczestniczyły w konfliktach lub podczas walki o władze. 6) Nie zakończono dialogu władzy, ale również i procesów kształtowania ukraińskiej państwowości oraz ukraińskiego społeczeństwa na współczesnych zasadach. 7) Połączenie różnych gałęzi władzy na zasadach porozumienia, a nie dysonansu lub kakofonii, jest cechą charakterystyczną tylko najnowszego etapu rozwoju Ukrainy, jaki nastąpił od czasu wyboru W. Janukowycza na prezydenta państwa.

Literatura:

- Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року. В: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1427-12>
- Васильєва-Чекаленко Л.Д.; 1998, Україна в міжнародних відносинах (1944-1996 рр.), К.: Освіта
- Гельман В.Я.; 2007, Из огня да в полымя? Динамика постсоветских режимов в сравнительной перспективе. В: „Поліс”, № 2
- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. В: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=55-12>
- Івченко О.; 1997, Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан, К.: РІЦ УА ННП
- Конституційний договір між Верховною Радою та Президентом України „Про основні заходи організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України” від 8 червня 1995 року. В: <http://www.wyklady.ekpu.lublin.pl/wyklady/trojan/trojanuw1.htm>
- Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. В: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0..html>
- Лапкин В.В., Пантин В.И.; 2007, Политические трансформации в России и на Украине в 2004-2006 гг.: причины и возможные последствия. В: „Поліс”, № 1
- Матвієнко В.М.; 1997, Співдружність Незалежних Держав (СНД): історія створення та розвитку//Вісник Київського університету. Сер. Міжнародні відносини. Вип. 6, К.: КНУ
- Рудич Ф.М.; 1998, Чи багато потрібно владі? (Україна в контексті трансформації політичних структур в країнах СНД і Балтії, Центральної і Східної Європи), К.: Довіра
- Трансформація політичної системи: соціальні перетворення та законодавчий процес: Всеукраїнська теоретична й науково-практична конференція з правознавства, політології та соціології; 2007, В: „Віче”, № 14
- Троян С.С.; 2005, Вступ до теорії політики: Навч. посібник, К.: НМЦВО

Украина и Россия в новом геополитическом пространстве; 1995, К.: Україна

Україна: утвердження незалежної держави (1991-2001)/Н.П.Барановська, В.Ф.Верстюк,
С.В.Віднянський та ін., під ред. В.М.Литвина; 2001, К: Альтернативи

Wiktoria Wiktora; 2005, W: „Wprost”, nr 1

Wilczak J.; 2005, Talia Julii, W: „Polityka”, nr 7